

ЦИВІЛІСТИКА

БРЮХОВЕЦЬКА М. С.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства, адвокат
(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки
і торгівлі»)

ДУДЧЕНКО О. С.,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правознавства
(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки
і торгівлі»)

УДК 347.965

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.5>**КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ОСОБИ НА ЗАХИСТ В УКРАЇНІ ТА ДЕРЖАВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ**

Стаття присвячена дослідженню конституційного права людини на захист і вдосконаленню законодавства України в цій сфері. Проаналізовано поняття і сутність, конституційно-правове регулювання і забезпечення права особи на захист в Україні та державах Європейського Союзу. Право на захист є невід’ємним та непорушним правом людини та закріплено у міжнародних актах та конституціях переважної більшості держав. Реалізація такого права повинна відбуватись за участі відповідної особи, яка володіє необхідними професійними знаннями та вміннями.

Проаналізовано особливості реалізації права особи на захист у Чеській Республіці. Право на судовий та інший правовий захист регламентується розділом 5 Хартії основних прав і основних свобод Чеської Республіки, що є частиною конституційного законодавства Чеської Республіки. Умови та порядок набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Чеській Республіці регулюються Законом «Про адвокатуру» 13 березня 1996 року та Правилами професійної етики та правилами конкуренції адвокатів Чеської Республіки, прийнятими Рішенням Ради директорів Чеської колегії адвокатів 31 жовтня 1996 р. № 1/1997.

Визначаються основні вимоги щодо заняття адвокатською діяльністю в Україні та державах Європейського Союзу. Встановлено основні відмінності та схожості у кваліфікаційних вимогах, що ставлять до адвоката в Україні та Чеській Республіці. Звернуто увагу на міжнародний досвід Республіки Польща та певні особливості у процедурі допуску потенційних адвокатів до іспиту. Зроблено висновки щодо певних кваліфікаційних вимог, які б дозволили українським адвокатам здійснювати їх діяльність за межами держави. Такими вимогами є необхідність дотримання конкретних принципів адвокатської етики та знання мов однієї з країн Європейського Союзу. Разом з тим, на думку авторів, варто застосовувати практику обміну досвідом для адвокатів з різних країн.

Оскільки, короткострокове стажування в іншій країні дозволить отримати практичні навички роботи в іноземних судах та організаціях.

Ключові слова: право особи на захист, адвокат, реформування адвокатури, міжнародний досвід, правова допомога.

Briukhovetska M. S., Dudchenko O. S. The constitutional right of a person to protection in Ukraine and the states of the European Union: a comparative legal analysis

The article is devoted to the research of the constitutional right of people to protection and improvement of Ukrainian legislation in this sphere. The notion and essence, constitutional and legal regulation and security of the person's right to protection in Ukraine and in the countries of the European Union are analyzed. The right to protection is a non-derogable and non-violable right of the person and is enshrined in international acts and constitutions of the majority of states. The implementation of such a right must be carried out with the participation of the appropriate person who possesses the necessary professional knowledge and skills.

Peculiarities of realization of the right of a person to protection in the Czech Republic are analyzed. The right to judicial and other legal protection is regulated by Chapter 5 of the Charter of Fundamental Rights and Basic Freedoms of the Czech Republic, which is part of the constitutional law of the Czech Republic. The conditions and the order of obtaining the right to practice law in the Czech Republic are regulated by the Law "On Advocacy" of June 13, 1996 and the Rules of professional ethics and rules of competition of lawyers of the Czech Republic, adopted by Resolution of the Board of Directors of the Czech Bar Association of June 31, 1996 № 1/1997.

The main requirements for the advocate's activity in Ukraine and states of the European Union are governed. The main differences and similarities in the qualification requirements for lawyers in Ukraine and the Czech Republic were established. Attention was paid to the international experience of the Republic of Poland and certain peculiarities in the procedure of admission of potential attorneys to the diploma. It was concluded that certain qualification requirements that would allow Ukrainian lawyers to carry out their activities outside the state. These requirements are the need to adhere to specific principles of lawyer ethics and knowledge of the languages of one of the countries of the European Union. At the same time, in the opinion of the authors, it is worth applying the practice of exchange of experience for lawyers from different countries. Since a short-term internship in another country will allow to gain practical skills of working in foreign courts and organizations.

Key words: individual's right to protection, lawyer, reform of the bar, international experience, legal assistance.

Вступ. Сучасні тенденції державно-правового розвитку з усією очевидністю підтверджують нагальність реформування інституту адвокатури з урахуванням накопиченого вітчизняного та зарубіжного досвіду. Право особи на професійну правничу допомогу гарантовано статтею 59 Конституції України [1]. Закріплення Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07 лютого 2019 р. № 2680-VIII [2] курсу на інтеграцію нашої держави до Європейського Союзу (*далі – ЄС*) вказує на доцільність дослідження європейського досвіду реалізації конституційного права особи на захист. Право людини на захист передбачено міжнародними нормативно-правовими актами та конституціями переважної більшості держав світу. Сьогодні, коли в результаті військових дій мільйони людей були евакуйовані з території України до інших держав, українські адвокати зіткнулись з проблемою працевлаштування та здійс-

нення адвокатської діяльності за кордоном. Окрім мовного бар'єру та спеціальних дозволів, потрібно підтвердити свою кваліфікацію. Таким чином, у сучасних умовах об'єктивно зросла потреба у підготовці фахівців, які відповідали міжнародним стандартам адвокатської професії. Відтак одним із актуальних питань є аналіз реалізації права особи на захист в Україні та державах Європейського Союзу.

Постановка завдання. Метою статті є порівняльно-правовий аналіз конституційного права особи на захист в Україні та державах Європейського Союзу.

Теоретичною основою дослідження стали праці вчених М.М. Антоновича, М.Р. Аракелян, М.О. Баймуратова, Н.М. Бакаєвої, Т.В. Варфоломєєвої, Т.Б. Вільчика, С.С. Калинюка, В.О. Святоцької та інших.

Результати дослідження. Право особи на захист є одним із найважливіших прав людини, що передбачено та закріплено як на міжнародному, так і на національному рівнях. Зокрема, це міжнародні нормативно-правові акти, що закріплюють основні права та свободи людини, зокрема, Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26 червня 1945 р. (редакція від 16 вересня 2005 р.), Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. (редакція від 02 жовтня 2013 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права й Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. та інші.

Відповідно до статті 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу [1]. В Україні адвокатська діяльність регламентується Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05 липня 2012 р. № 5076-VI в редакції від 06 липня 2021 р. Отже, зазначений нормативно-правовий акт регулює умови та порядок набуття права на заняття адвокатською діяльністю.

Відповідно до ст. 49 Договору про Європейський Союз від 07 лютого 1992 р. (із змінами і доповнення від 13 грудня 2007 р.) «будь-яка європейська держава, яка поважає цінності, зазначені в статті 2, і зобов'язується проводити їх в життя, може звернутися із заявкою з метою стати членом Союзу. «...» Враховуються критерії відповідності, схвалені Європейською Радою» [3].

Для прикладу проаналізуємо особливості реалізації права особи на захист у Чеській Республіці. Відповідно до статті 3 Конституції Чеської Республіки 1992 р. частиною конституційного законодавства Чеської Республіки є Хартія основних прав і основних свобод [4].

Право на судовий та інший правовий захист регламентується розділом 5 Хартії основних прав і основних свобод Чеської Республіки. Зокрема, статтею 36 передбачено, що «кожен може відстоювати в установленому порядку своє право у незалежному та неупередженому суді і в певних випадках в іншому органі. Будь-яка особа, яка вважає, що її права були порушені рішенням органу державної влади, може звернутися до суду за перевіркою законності такого рішення, якщо законом не передбачено інше» [5].

Окрім того, вказаними положеннями визначено, що особа має право на юридичну допомогу в судочинстві, інших органах держави або органах публічного управління. Законодавець надає можливість кожному упідготувати свій захист і представляти свої інтереси самостійно або через захисника, який може обиратись самостійно або призначатись судом [5].

Умови та порядок набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Чеській Республіці регулюються Законом «Про адвокатуру» 13 березня 1996 року [6] та Правилами професійної етики та правилами конкуренції адвокатів Чеської Республіки (далі – Кодекс етики), прийнятими Рішенням Ради директорів Чеської колегії адвокатів 31 жовтня 1996 р. № 1/1997 [7].

Відповідно до § 2 Закону Чеської Республіки «Про адвокатуру» від 13 березня 1996 року юридичні послуги на території Чеської Республіки мають право надаватися на умовах, передбачених зазначеним законом, і в порядку, визначеному ним. Зокрема, таку діяльність мають право здійснювати: юристи та фізичні особи, до яких ставляться наступні

вимоги. Першою обов'язковою вимогою є те, що вони повинні бути громадянами держави-члена Європейського Союзу, Договірної держави Угоди про Європейський економічний простір або Швейцарської Конфедерації або громадяни іншої держави та постійно проживають в одній з їхніх держав, і у державі походження, уповноважені надавати юридичні послуги під професійним найменуванням держави походження, про що повідомляється у листі Міністерства юстиції, опублікованому в Збірнику законів і міжнародних договорів [6]. Разом з тим, без спеціальних повноважень надавати юридичні послуги можуть інші особи, яким такі функції надані спеціальним законом або трудовим договором [6].

Варто зазначити, що на сьогодні Асоціацією адвокатів Чеської Республіки було запроваджено тимчасовий режим, в межах якого надавати юридичні послуги в Чехії українським адвокатам дозволено так само, як і європейським юристам. В умовах дії спеціального закону («Лекс Україна») Асоціацією адвокатів Чеської Республіки було у травні 2022 року подано законодавчу пропозицію до Міністерства юстиції [8]. Якими будуть конкретні умови надання українськими адвокатами послуг на території Чехії достеменно ще не відомо, проте, однозначним, на нашу думку є те, що необхідність адвокату мати відповідні кваліфікаційні вимоги, характерні цій професії, є очевидною.

Відповідно до § 4 Закону Чеської Республіки «Про адвокатуру» від 13 березня 1996 року адвокатом є особа, яка зареєстрована у реєстрі адвокатів, який веде Асоціацією адвокатів Чехії. За письмовим запитом особи до Реєстру адвокатів може бути включено (тобто до професії адвоката допускаються) особи, які: а) не мають обмежень щодо зайняття адвокатською діяльністю; б) мають вищу юридичну освіту відповідного Чеського університету або іноземного університету, якщо така освіта в Чеській Республіці визнана еквівалентною чеській освіті, на підставі міжнародного договору. Разом з тим, особа повинна мати досвід не менше трьох років як стажист, не мати судимості. Законодавство також встановлює можливість займатись адвокатською діяльністю, якщо її було зупинено у зв'язку з притягненням до дисциплінарного стягнення, вилученого зі списку адвокатів, якщо з моменту виключення минуло п'ять років [6].

Спільним для України і Чехії є те, що адвокат повинен скласти відповідний кваліфікаційний іспит та присягу адвоката. Він може займатись діяльністю, предметом якої є здійснення наукової, педагогічної, літературної, публіцистичної чи мистецької діяльності, що не суперечить сумісності з адвокатською діяльністю.

Щодо вимоги про рівень освіти, варто зазначити, що в країнах Європейського Союзу для заняття адвокатською діяльністю потрібна вища юридична освіта не нижче рівня освітнього рівня магістра. Наприклад, згідно із Законом Республіки Польщі «Про адвокатуру», до Реєстру адвокатів може бути включено осіб, які: мають бездоганну репутацію і своєю поведінкою гарантують належне здійснення професійної адвокатської практики. Разом з тим, якщо особа має науковий ступінь доктора чи професора юридичних наук, вона не зобов'язана складати відповідні кваліфікаційні іспити. До такої категорії осіб польське законодавство також відносить осіб, які щонайменше три роки займали посаду юриста або старшого юриста Генеральної Прокуратури або працювали судовим приставником; осіб, які працювали суддею, прокурором, юридичним радником (юрисконсульт) або нотаріусом; осіб, які склали суддівський, прокурорський або нотаріальний іспит та не менш трьох років виконували функції судового, прокурорського експерта, секретаря суду, помічника прокурора, судді, або працювали у Верховному, Конституційному суді чи у міжнародному судовому органі, або виконували функції, пов'язані із наданням правової допомоги, або працювали в органах державної влади, де приймали участь у написанні проектів законів, розпоряджень або правових актів місцевого права [9].

Законодавство Чеської Республіки містить виключення щодо проходження стажувальної практики особами, які мають намір отримати свідоцтво про заняття адвокатською діяльністю. Зокрема, до таких осіб відносять представників судових установ. Більш того, Палата може також визнати іспитом адвоката інший фаховий іспит у сфері юридичної практики, чого не передбачається у законодавстві України.

Висновки. Таким чином, конституційне право особи на захист є одним із найважливіших прав людини. У міжнародних нормативно-правових актах зафіксовані принципи й норми, які визначають обсяг права особи на захист, а також обсяг її зобов'язань. Крім того, реалізація такого права повинна відбуватись за участі відповідної особи, яка володіє необхідними професійними знаннями та вміннями, тобто адвокатами. Водночас на сьогодні широко продемонстровано потребу у реформуванні підготовки фахівців у сфері адвокатської діяльності. Актуальність створення нової концепції у підготовці адвокатів є очевидною. Ступінь компетентності адвоката повинен бути фундаментальним, орієнтуватись і відповідати європейським вимогам.

Закордонний досвід демонструє, що кваліфікаційні вимоги до адвоката є високими. Отже, окрім необхідності дотримання загальних принципів адвокатської етики, варто було б до кваліфікаційних вимог додати знання мов однієї з країн Європи. Разом з тим, слід застосовувати практику обміну досвідом для адвокатів з різних держав. Короткострокове стажування в іншій державі дозволить отримати практичні навички роботи в іноземних судах та організаціях. Такий досвід буде підставою для оцінки власних навичок та вмінь, а також підтвердженням високої кваліфікації у обраному напрямку.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: *Верховна Рада України*; Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення 25.08.2022).
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України № 2680-VIII від 7 лютого 2019 р. *Голос України*. 20 лютого 2019. № 34.
3. Договір про Європейський Союз від 07 лютого 1992 року (із змінами і доповнення від 13 грудня 2007 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029 (дата звернення 25.08.2022).
4. Конституції Чеської Республіки 1992 р. <https://www.psp.cz/en/docs/laws/constitution.html> (дата звернення 25.08.2022).
5. Хартії основних прав і основних свобод Чеської Республіки від 1992 р. Редакція від 01 серпня 2002 р. URL: <https://www.psp.cz/en/docs/laws/listina.html> (дата звернення 25.08.2022).
6. Zákon č. 85/1996 Sb., oadvokacii, veznění pozdějšíchpředpisů. URL: <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=42> (дата звернення 25.08.2022).
7. Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníkuzedne 31. října 1996, kterýmsestanoví pravidlaprofesionální etikyapavidlasoutěžeadvokátů České republiky, veznění pozdějšíchusnesení. URL: www.akvz.cz/197.rtf (дата звернення 25.08.2022).
8. НААУ налагодили співпрацю з Чеською асоціацією адвокатів, вперше їх представники зустрілися особисто 26 травня 2022 року. Національна асоціація адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/news/7438-naau-nalagodili-spivpracyu-z-ches-koyu-asociacieyu-advokativ-vpershe-ih-predstavniki-zustrilisya-osobisto-26-travnya-2022-roku.html> (дата звернення 25.08.2022).
9. Некіт К.Г. Набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні та Польщі: порівняльний аналіз. *Адвокатура: минуле та сучасність*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конф. (м. Одеса, 12 листопада 2016 р.) / за заг. ред. д.ю.н., доц. Г. О. Ульянової. Одеса: Фенікс, 2016. С. 289–291.

